

УДК 343.2

DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2024.22.315244>

Г. Р. Карачевська,
асистентка кафедри теорії права
та прав людини Українського
католицького університету

РІШЕННЯ ЄСПЛ У СПРАВІ MEDVID V UKRAINE В КОНТЕКСТІ РЕФОРМИ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

У статті проаналізовано рішення Європейського суду з прав людини у справі Medvid v Ukraine. У цьому рішенні ЄСПЛ дав оцінку запровадженню в Україні механізму перегляду довічного позбавлення волі.

Розглянуто реформу довічного позбавлення волі в Україні, запроваджений в 2022 році механізм заміни довічного ув'язнення, його оцінки з боку науковців, правозахисних організацій, міжнародних інституцій.

Висвітлено практику ЄСПЛ, що встановлює умови перегляду довічного ув'язнення: прозорість, передбачуваність, ефективність.

Проаналізовано аргументи заявника та Уряду у справі Medvid v Ukraine щодо відповідності українського законодавства цим умовам та ст. 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Констатовано, що ЄСПЛ визнав новий механізм перегляду довічного ув'язнення таким, що надає реалістичну можливість звільнення. Виділено ключові аргументи Суду на користь цього рішення: чіткі часові рамки скорочення покарання, об'єктивні критерії оцінки, судовий перегляд рішень, можливість подальшої реабілітації. Водночас, відзначено проблему тривалого періоду невизначеності до остаточного впровадження механізму, що становить порушення ст. 3 ЄКПЛ.

Відзначено вплив цього рішення на подальше правове регулювання і правозастосовну практику в аспекті перегляду довічного ув'язнення.

Ключові слова: *Європейський суд з прав людини, довічне позбавлення волі, механізм перегляду довічного позбавлення волі, реалістична перспектива звільнення, реабілітація.*

Постановка проблеми. Довгий час в Україні був відсутній механізм перегляду довічного позбавлення волі. Верховна Рада України вирішила цю проблему лише в 2022 році з ухваленням Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини» № 2690-IX (далі –

Закон № 2690-IX), що встановив двоступеневий механізм перегляду довічного позбавлення волі¹.

З моменту набрання чинності відповідними змінами десятки довічно засуджених в Україні домоглись перегляду їхнього покарання на заміни довічного ув'язнення на строкове². Разом з тим, серед правників немає єдиної думки щодо того, чи дійсно обраний Україною механізм перегляду довічного позбавлення волі відповідає стандартам Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – ЄКПЛ, Конвенція) та підходам Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд)³.

У 2024 році у справі *Medvid v Ukraine*⁴ ЄСПЛ оцінив реформу довічного ув'язнення в Україні з точки зору стандартів Конвенції та поставив крапку у цій дискусії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження довічно ув'язнення в Україні переважно зосереджувались на правовій природі, сутності цього виду покарання, правилах його призначення та обмеженнях, які застосовуються до засудженої особи. Значний внесок у розробку таких досліджень зробили Бурда С. Я, Гуртовенко О. Л., Дуюнова Т. В., Мостепанюк Л. О., Хорошун О. В.

¹ Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини: Закон України № 2690-IX від 18 жовтня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2690-20#Text>.

² Карачевська Г. Р. Реалізація «права на надію» для довічно засуджених в Україні: аналіз судової практики. *Вісник асоціації кримінального права України*. 2024. № 21 (1). С. 71–98. URL: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2024.21.299193>.

³ Пономаренко Є. О., Байда А. О. Довічне позбавлення волі як найвища міра кримінальної відповідальності в розрізі позиції ЄСПЛ. *Наукові перспективи (спецвипуск) / Серія «Право»*. 2024. № 47 (5). С. 1349–1356. URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11\(41\)](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11(41)).

⁴ *Medvid v Ukraine*, Application no. 7453/23, judgment of 10 October 2024. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-236205>,

Про потребу в реформуванні довічного ув'язнення на засадах поваги до прав людини згадували у своїх роботах Степаненко А. С.⁵, Євдокімова О. В.⁶, Баулін Ю. В.⁷, Горпинюк О. П.⁸, Шульженко Н. В.⁹.

Оцінки вже запровадженої реформи довічного позбавлення волі знаходимо у працях Парасюк Н. М.¹⁰, Тимофєєвої Л. Ю.¹¹, Байди А. О.¹². Разом з тим, в науковій літературі ще зустрічались спроби проаналізувати оцінку згаданої реформи у подальшій прецедентній практиці ЄСПЛ щодо довічного ув'язнення в Україні, зокрема у рішенні *Medvid v Ukraine*.

Формулювання мети статті. Мета статті – проаналізувати та виокремити правову позицію ЄСПЛ щодо реформи довічного позбавлення волі в Україні, зокрема – чи відповідає запроваджений в 2022 році механізму перегляду довічного ув'язнення вимогам ст. 3 ЄКПЛ.

Виклад основного матеріалу дослідження.

1. Короткий огляд реформи довічного ув'язнення в Україні

Відколи довічне позбавлення волі як вид покарання з'явилося в національній правовій системі України, єдиними підставами звільнення від його подальшого відбування були хвороба (ст. 84 КК України) або помилування (ст. 87 КК України). Отже, механізму перегляду довічного

⁵ Степаненко А. С. Право на перегляд вироку: довічне позбавлення волі у практиці Європейського суду з прав людини. *Правове життя сучасної України*: у 2 т.: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 трав. 2019 р.) / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса: ВД «Гельветика», 2019. Т. 2. С. 333–336.

⁶ Євдокімова О. В. Умовно-дострокове звільнення від відбування довічного позбавлення волі у праві зарубіжних країн. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 10. С. 146–151.

⁷ Баулін Ю. В., Алексанян К. А. Довічне позбавлення волі: проблема умовно-дострокового звільнення в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: Юридичні науки. 2020. № 4 (2). С. 9–17. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mniju_2020_4\(2\)_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mniju_2020_4(2)_3).

⁸ Горпинюк О. П. Довічне позбавлення волі як «irreducible life sentence» за кримінальним законодавством України. *Молодий вчений*. 2020. № 1 (77). С. 207–211.

⁹ Шульженко Н. В., Матвієнко В. В. Співвідношення довічного ув'язнення за Кримінальним кодексом України та право на надію у практиці Європейського суду з прав людини. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 496–498. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-4/123>.

¹⁰ Парасюк Н. М. Новий етап гуманізації кримінально-правового впливу щодо застосування покарання у виді довічного позбавлення волі: проблема відповідності. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 6. С. 287–292. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/273860/269171>.

¹¹ Тимофєєва Л. Ю. «Право на надію» засудженого до довічного позбавлення волі VS право на безпеку суспільства та потерпілої особи. *Вісник асоціації кримінального права України*. 2023. № 20 (2). С. 87–109. URL: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2023.20.292398>.

¹² Пономаренко Є. О., Байда А. О. Довічне позбавлення волі як найвища міра кримінальної відповідальності в розрізі позиції ЄСПЛ. *Наукові перспективи (специвипуск. Серія «Право»*. 2024. № 47 (5). С. 1349–1356. URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11\(41\)](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11(41)).

позбавлення волі, який би відповідав стандартам ст. 3 ЄКПЛ, виробленим ЄСПЛ у справі *Vinter and Others v. the United Kingdom*¹³ (реалістична перспектива звільнення) не було. У 2019 році ЄСПЛ звернув увагу на цю проблему у справі *Petukhov v. Ukraine (No. 2)*¹⁴ та визнав порушення ст. 3 Конвенції з боку України. Це ж порушення було констатовано у понад 20 подальших справах (*Starishko v. Ukraine*¹⁵, *Krupko and Others v. Ukraine*¹⁶, *Kupinskyu v. Ukraine*¹⁷ тощо). Вказані справи та правова позиція Суду щодо української моделі довічного позбавлення волі зумовили реформу цього покарання. Вона відбувалась у кілька етапів:

- у 2021 році Конституційний Суд України (далі – КСУ) у справі № 6-р(П)/2021 про перегляд вироку особі, караній на довічне позбавлення волі визнав окремі положення ст. 81 та 82 КК України такими, що не відповідають Конституції України, адже унеможлиблюють перегляд довічного ув'язнення¹⁸;
- у 2022 році Верховна Рада України ухвалила Закон № 2690-ІХ, що вніс зміни до ст. 81 та 82 КК України. Зокрема ч. 5 ст. 82 КК України передбачила, що довічне позбавлення волі може бути замінено на позбавлення волі строком від 15 до 20 років, якщо засуджений відбув не менше 15 років позбавлення волі. Відповідно до п. 3 ч. 3 ст. 81 КК України, умовно-дострокове звільнення від довічного позбавлення волі можливе після відбуття не менше

¹³ *Vinter and Others v. the United Kingdom*, Applications Nos. 66069/09 and 130/10 and 3896/10, Grand Chamber Judgement of 9 July 2013. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122664>.

¹⁴ *Petukhov v. Ukraine (No. 2)*, Application no. 41216/13, judgment of 12 March 2019. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-191703>.

¹⁵ *Starishko v. Ukraine*, Application no. 61839/12, judgment of 15 October 2020. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-204995>.

¹⁶ *Krupko and Others v. Ukraine*, Application no. 53152/16 and 8 others, judgment of 22 July 2021. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-211110>.

¹⁷ *Kupinskyu v. Ukraine*, Application no. 5084/18, judgment of 10 November 2022. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-220960>.

¹⁸ Рішення Конституційного Суду України у справі № 6-р(П)/2021 за конституційними скаргами Крупка Дмитра Володимировича щодо відповідності Конституції України частини першої статті 81, частини першої статті 82 Кримінального кодексу України, Костіна Володимира Володимировича, Мельниченка Олександра Степановича щодо відповідності Конституції України частини першої статті 82 Кримінального кодексу України та у справі за конституційною скаргою Гогіна Віктора Івановича щодо відповідності Конституції України частини першої статті 81 Кримінального кодексу України (справа про перегляд вироку особі, караній на довічне позбавлення волі) від 16 вересня 2021 року.

3/4 строку покарання у разі заміни покарання у виді довічного позбавлення волі на покарання у виді позбавленням волі на певний строк. Крім того, були прийняті зміни і до Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України) та Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), покликані уможливити застосування п. 3 ч. 3 ст. 81 КК України та ч. 5 ст. 82 КК України під час відбування покарання¹⁹.

- у 2023 році був прийнятий Наказ Міністерства юстиції України від 19 січня 2023 року № 294/5 «Про визначення ступеня виправлення засудженого»²⁰. Він встановлює порядок визначення ступеня виправлення засудженого, методику визначення ступеня виправлення засудженого; та форму індивідуального плану виправлення та ресоціалізації (далі – Наказ № 294/5). Також були внесені зміни до деяких нормативно-правових актів Міністерства юстиції України²¹.

З врахуванням положень КК України, КПК України, КВК України, Порядку та Методики ступеня виправлення засудженого, двоетапний механізм звільнення від довічного позбавлення волі у спрощеному вигляді можна відобразити так:

I-ший етап – заміна довічного позбавлення волі строковим покаранням

Засуджений відбув 15 років позбавлення волі

Спільно з адміністрацією УВП засуджений готує індивідуальний план виправлення та ресоціалізації

Адміністрація УВП готує висновок щодо ступеня виправлення засудженого

¹⁹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини: Закон України № 2689-IX від 18 жовтня 2022 року.

²⁰ Про визначення ступеня виправлення засудженого: Наказ Міністерства юстиції України № 294/5 від 19 січня 2023 року.

²¹ Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства юстиції України: Наказ Міністерства юстиції України № 631/5 від 16 лютого 2023 року.

Адміністрація УВП розглядає питання про можливість представлення засудженого до заміни довічного позбавлення волі на строкове ув'язнення

При позитивному рішенні щодо можливості заміни довічного позбавлення волі на строкове ув'язнення, адміністрація УВП готує до суду подання про заміну засудженому довічного позбавлення волі на строкове ув'язнення.

Негативний висновок щодо можливості заміни довічного позбавлення волі на строкове ув'язнення можна оскаржити до суду в порядку адміністративного судочинства

Суд виносить ухвалу про задоволення подання та замінює покарання у виді довічного позбавлення волі на покарання у виді позбавлення волі строком від 15 до 20 років.

Суд виносить ухвалу про відмову у задоволенні подання про заміну. Таку відмову можна оскаржити в апеляційному порядку. Пр цьому повторне подання може бути подане до суду не пізніше, ніж через рік після відмови суду

II-гий етап – умовно-дострокове звільнення від відбування покарання

Засуджений відбув $\frac{3}{4}$ строку покарання, призначеного в порядку заміни довічного позбавлення волі – від 11 років і 3 місяців до 15 років

Спільно з адміністрацією УВП засуджений готує звіт про виконання індивідуального плану виправлення та ресоціалізації під час відбування більш м'якого покарання, у тому числі аналіз причин успішності або неуспішності виконання заходів, передбачених планом

Адміністрація УВП готує висновок щодо ступеня виправлення засудженого

Адміністрація УВП розглядає питання про можливість представлення засудженого до заміни довічного позбавлення волі на строкове ув'язнення

При позитивному рішенні щодо можливості умовно-дострокового звільнення, адміністрація УВП готує до суду подання про умовно-дострокове звільнення

Негативний висновок щодо можливості умовно-дострокового звільнення можна оскаржити до суду в порядку адміністративного судочинства

Суд виносить ухвалу про задоволення подання та звільняє особу від відбування покарання на строк невідбутого покарання. Суд може накласти на таку особу певні обов'язки, зокрема встановити адміністративний нагляд

Суд виносить ухвалу про відмову у задоволення подання про умовно-дострокове звільнення Таку відмову можна оскаржити в апеляційному порядку. Пр цьому повторне подання може бути подане до суду не пізніше, ніж через рік після відмови суду

2. Національна оцінка реформи довічного ув'язнення

Науковці у сфері кримінального права в загальному позитивно оцінюють зміни у правовому регулюванні довічного ув'язнення. Насамперед, наявність механізму перегляду цього виду покарання вже свідчить про

прагнення України привести своє законодавство та правозастосовну практику у відповідність до міжнародних стандартів²². Перевагами нової моделі довічного ув'язнення є і:

- чіткі часові рамки для для можливої заміни покарання (спершу – не менше 15 років відбутого строку для заміни довічного позбавлення волі на строкове покарання від 15 до 20 років, пізніше – від 11 років і 3 місяців до 15 років відбутого строкового покарання для умовно-дострокового звільнення)²³;
- можливість виправлення засудженого, створення стимулів для ресоціалізації таких осіб (розуміння можливості заміни покарання; формалізовані критерії ступеня виправлення, що мотивують дотримуватися режиму відбування покарання, брати участь у виправних програмах; активна участь самого засудженого у цьому процесі через складання індивідуального плану виправлення та ресоціалізації)²⁴;
- судовий розгляд клопотання про заміну довічного позбавлення волі більш м'яким покаранням та клопотання про умовно-дострокове звільнення від подальшого його відбування²⁵.

Разом з тим, окремі аспекти механізму перегляду довічного позбавлення волі піддаються критиці. Серед недоліків обраного законодавцем підходу в реформуванні довічного ув'язнення виділяють:

- відсутність окремих положень про звільнення осіб, які вже відбувають понад 15 років покарання, що створює дискримінацію цих осіб порівняно з іншими засудженими та різницю в загальних строках відбування

²² Тимофеева Л. Ю. «Право на надію» засудженого до довічного позбавлення волі VS право на безпеку суспільства та потерпілої особи, с. 103.

²³ Крикливець Д. Є. Деякі питання заміни покарання у виді довічного позбавлення волі більш м'яким. *Науковий вісник Ужгородського університету: серія: Право /* голов. ред. Ю. М. Бисага – Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2023. Т. 2. Вип. 75. С. 100–104.

²⁴ Тимофеева Л. Ю. «Право на надію» засудженого до довічного позбавлення волі VS право на безпеку суспільства та потерпілої особи. С. 91–92.

²⁵ Щотижневий аналіз 02 – 08 листопада 2022 року. *Центр політико-правових реформ.* URL: <https://pravo.org.ua/analytical-materials/shhotyzhnevyyj-analiz-02-08-lystopada-2022-roky> (дата звернення: 29.10.2024).

покарання²⁶ (для цих засуджених загальний строк відбутого для звільнення покарання буде істотно більшим, аж до 40–50 років);

- відсутність чітких критеріїв зарахування строку фактично відбутого покарання у строк нового покарання при заміні довічного ув'язнення, що може призвести до зловживань з боку правозастосовних органів²⁷;

- відсутність механізму реального залучення потерпілого до процедури перегляду довічного позбавлення волі та брак положень щодо відшкодування шкоди потерпілому в ході цього процесу²⁸.

Національні правозахисні організації доволі різко критикують окремі законодавчі новели щодо довічного ув'язнення. Правозахисники звертають увагу на:

- дискримінаційний підхід законодавця до тих, хто вже відбуває понад 15 років позбавлення волі та в'язнів похилого віку – чимало в'язнів не відповідатимуть передбаченим критеріями для заміни їх покарання, адже під час їх ув'язнення про ці критерії відомо не було;

- невідповідність підходу КСУ, за яким заміна невідбутої частини покарання у вигляді довічного позбавлення волі більш м'яким покаранням не повинна бути передумовою для умовно-дострокового звільнення;

- встановлення таких критеріїв оцінки виправлення засудженого, які на практиці є недосяжними для засуджених. Наприклад, з огляду на низький відсоток працевлаштування довічно засуджених (7%), довести «свідому поведінку та ставлення до праці» майже неможливо; вимога того, аби засуджений був соціально контактний та комунікабельний взагалі суперечить ст. 107 КВК України, яка встановлює заборону довічно засудженим

²⁶ Комаровський М. Д., Трунов М. В. Інститут заміни довічного позбавлення волі: європейський та національний досвід. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 400–404. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-3/92>.

²⁷ Крикливець Д. Є. Деякі питання заміни покарання у виді довічного позбавлення волі більш м'яким. С. 102.

²⁸ Тимофєєва Л. Ю. «Право на надію» засудженого до довічного позбавлення волі VS право на безпеку суспільства та потерпілої особи. С. 103–104.

спілкуватися із засудженими та іншими особами з порушенням встановлених правил ізоляції, звертатися до них з проханням про виконання незаконних дій;

- надмірний і нереалістичний обов'язок засуджених готувати індивідуальний план реабілітації (а не органів пробації цих соціальних служб) та центральну роль установ виконання покарань в оцінці ступеня реінтеграції засуджених;

- однаковий механізм прийняття рішення про звернення до суду для заміни покарання (ст. 82 КК України) та для умовно-дострокового звільнення (ст. 81 КК України), незважаючи на те різні критерії для їх застосування (в першому випадку засуджений має стати на шлях виправлення, в другому – довести своє виправлення сумлінною поведінкою і ставленням до праці;

- неможливість врахувати стан здоров'я засудженого та вплив тримання в установі виконання покарань на цей стан при вирішенні питання про заміну покарання або умовно-дострокове звільнення від нього²⁹.

Природно, що реформа довічного ув'язнення піддавалась критиці з боку самих засуджених. Так, у 2024 році КСУ відмовився розглядати конституційну скаргу довічно засудженого щодо відповідності Конституції України п. 3 ч. 3 ст. 81 КК України. КСУ встановив, що скаржник висловлює незгоду із регулюванням умовно-дострокового звільнення від довічного ув'язнення та судовим рішенням у його справі (відмова в умовно-достроковому звільненні через те, що спершу не було ініційовано заміну довічного ув'язнення більш м'яким покаранням)³⁰, однак належно не обґрунтовує твердження щодо неконституційності оспорюваних приписів Кодексу³¹.

²⁹ Communication from NGOs (European Prison Litigation Network; Kharkiv Human Rights Protection Group; Ukrainian Helsinki Human Rights Union; NGO Protection for Prisoners of Ukraine) in the case of Petukhov v. Ukraine (no. 2) (Application No. 41216/13) of 02 February 2023. URL: [https://hudoc.exec.coe.int/?i=DH-DD\(2023\)177E](https://hudoc.exec.coe.int/?i=DH-DD(2023)177E).

³⁰ Ухвала Вінницького апеляційного суду від 22 березня 2023 року у справі № 127/29069/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109799613>.

³¹ Ухвала Першого Сенату Конституційного Суду України у справі № 1-уп(І)/2024 про закриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Лужинецького Анатолія Олександровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 3 частини третьої статті 81 Кримінального кодексу України 17 січня 2024 року.

Аналізуючи законодавчі новели у сфері довічного позбавлення волі, більшість експертів сходились у тому, що остаточно оцінити їх можна буде лише з часом, коли виробиться практика застосування відповідних норм. За майже 2 роки дії цих змін така практика є і в основному свідчить про реалістичну перспективу заміни довічного ув'язнення строковим покаранням³².

Усі проаналізовані вище погляди відображають національну оцінку реформи довічного позбавлення волі. Втім, чи вона відповідає поглядам та міркуванням тих міжнародних інституцій, які «запустили» реформу довічного ув'язнення в Україні? Як органи Ради Європи, зокрема Комітет міністрів, ЄСПЛ оцінюють виконання Україною рішення у справі *Petukhov v. Ukraine (No. 2)*?

3. Міжнародна оцінка реформи довічного ув'язнення

У своєму останньому рішенні щодо виконання Україною групи справ *Petukhov v. Ukraine (No. 2)* Комітет Міністрів Ради Європи загалом привітав прийняття механізму перегляду довічних вироків, можливість заміни довічних вироків на вирок з фіксованим строком після такого перегляду, можливість умовного звільнення після відбуття ув'язненим певного періоду вироку з фіксованим строком, а також можливість періодичного перегляду у разі неуспішних запитів³³. Разом з тим, Комітет піддав критиці зобов'язання довічно ув'язнених, а не органів влади, готувати та подавати плани реінтеграції³⁴. Крім того, Комітет затребував інформацію щодо адміністративної та судової практики, яка допомогла б краще зрозуміти, як

³² (Не)скоротність довічного позбавлення волі: як Україна виконує рішення ЄСПЛ у справі «Петухов проти України (№ 2)». Supreme Observer. URL: <https://so.supreme.court.gov.ua/news/251/neskorotnist-dovichnoho-pozbavlennia-voli-ukraina-vykonuie-rishennia-yespl-u-spravi-«petukhov-proty-ukrainy-№-2»> (дата звернення: 29.10.2024).

³³ H46-33 *Petukhov (No. 2) group v. Ukraine* (Application No. 41216/13), Decision CM/Del/Dec(2023)1459/H46-33 of 9 March 2023. URL: [https://hudoc.exec.coe.int/?i=CM/Del/Dec\(2023\)1459/H46-33E](https://hudoc.exec.coe.int/?i=CM/Del/Dec(2023)1459/H46-33E).

³⁴ Там само.

відбувається підготовка і подання планів реінтеграції, розгляд клопотань про заміну довічного позбавлення волі, оскарження відповідних рішень тощо³⁵.

У відповідь, 2 вересня 2024 року Україна презентувала Оновлений План дій щодо заходів, вжитих для виконання рішень Суду у групі справ «Петухов проти України (№ 2)». Серед іншого, документ містив статистичні дані щодо довічно засуджених та перегляду їх покарання станом на 1 червня 2024 року: 1598 ув'язнених відбувають довічне позбавлення волі; 1265 ув'язнених звернулись до пенітенціарних установ щодо заміни довічного позбавлення волі. З них 72 звернення були задоволені, 1213 – відхилені; 77 подань щодо заміни довічного позбавлення волі були направлені до суду, з них 50 були задоволені, 10 – відхилені; 65 ув'язнених звернулися до суду самостійно, з них 1 подання було задоволено та 10 – відхилені; новопризначений строк покарання засуджених становив від 15 до 20 років³⁶. Відтак, остаточна оцінка реформи довічного ув'язнення з боку Комітету Міністрів ще очікується.

Міжнародні громадські організації також беруть активну участь в обговоренні реформи довічного ув'язнення в Україні. Так, Європейська мережа із судового захисту прав ув'язнених вбачає два основних недоліки запровадженого в Україні механізму перегляду довічного позбавлення волі: надмірна суворість правил перегляду – в'язень має чекати мінімум 26 років до можливого звільнення, при цьому більшість може просто не дожити до цього через погані умови утримання та неналежну медичної допомоги; неможливість виконати умови звільнення – від засуджених вимагається підготувати план реінтеграції, але виконати його в умовах ізоляції, часто без належного доступу до роботи чи навчання практично неможливо. При цьому критерії оцінки заяв про звільнення є нечіткими і залежать від дискреційних

³⁵ H46-33 *Petukhov (No. 2) group v. Ukraine* (Application No. 41216/13), Decision CM/Del/Dec(2023)1459/H46-33 of 9 March 2023. URL: [https://hudoc.exec.coe.int/?i=CM/Del/Dec\(2023\)1459/H46-33E](https://hudoc.exec.coe.int/?i=CM/Del/Dec(2023)1459/H46-33E).

³⁶ Updated Action Plan «On measures taken for implementation of the Court's judgments in the group of cases *Petukhov v. Ukraine (No.2)*», Communication from Ukraine concerning the group of cases of *Petukhov v. Ukraine* (no. 2) (Application No. 41216/13) DH-DD(2024)1003 of 2 September 2024. URL: [https://hudoc.exec.coe.int/?i=DH-DD\(2024\)1003E](https://hudoc.exec.coe.int/?i=DH-DD(2024)1003E).

повноважень суду³⁷. Центр міжнародного захисту, що здійснював представництво деяких довічно засуджених заявників у справах проти України, ще більш критичний у своїх оцінках. Підтримуючи та розвиваючи вказані вище зауваження громадських організацій, експерти центру наголошують і на значних корупційних ризиках, які породжені широкою дискрецією установ виконання покарань у вирішенні питання про можливість представлення довічно засуджених до заміни їх покарання³⁸. На думку Центру, рішення ЄСПЛ у групі відповідних справ належним чином не виконані³⁹.

4. Рішення ЄСПЛ у справі *Medvid v Ukraine*

Через 5 років після винесення рішення у справі *Petukhov v. Ukraine* (No.2), ЄСПЛ повернувся до оцінки довічного ув'язнення під час розгляду справи *Medvid v Ukraine*. Цього разу в аспекті ст. 3 ЄКПЛ оцінювалося вже реформоване українське законодавство та практика його застосування.

Нагадаємо, відповідно до прецедентної практики Суду, виробленої в рішенні *Vinter and Others v. the United Kingdom*, ст. 3 Конвенції вимагає від держав-учасниць запровадити в національній правовій системі механізм перегляду довічного позбавлення волі, аби засуджені, що довели своє виправлення, мали реалістичну перспективу звільнення⁴⁰. Подальша практика Суду встановлює критерії відповідності цього механізму ст. 3 ЄКПЛ, зокрема:

1) передбачуваність – вимагає чітких та зрозумілих для засудженого правил, за якими призначене йому довічне ув'язнення підлягає скороченню⁴¹;

³⁷ CoE: life sentence review mechanism in Ukraine to be improved. *European Prison Litigation Network*. URL: <https://www.prisonlitigation.org/articles/life-sentence-ukraine-petukhov2/> (date of access: 12.11.2024).

³⁸ Communication from an NGO (Centre de la protection internationale in the cases of *Petukhov* (no. 2) group, *Borisenko and Others*, *Dembo and Others* and *Lopata and Others v. Ukraine* (Applications No. 41216/13, 19102/20, 2778/18, 84210/17) of 10 October 2023. URL: [https://hudoc.exec.coe.int/?i=DH-DD\(2023\)1267E](https://hudoc.exec.coe.int/?i=DH-DD(2023)1267E).

³⁹ Там само.

⁴⁰ *Vinter and Others v. the United Kingdom*.

⁴¹ *Vinter and Others v. the United Kingdom*, § 122.

2) прозорість – визначає адміністративний або судовий процес перегляду покарання та належне пояснення прийнятих в ході цього процесу рішень⁴²;

3) ефективність – вимагає, аби довічне ув'язнення підлягало скороченню не лише за нормою закону, але й на практиці⁴³.

Вироблений Судом підхід до оцінки того, чи в розумінні Конвенції довічне позбавлення волі за національною правовою системою є скорочуваним та сумісним зі стандартами ст.3, збережений при розгляді *Medvid v Ukraine*.

Факти. За обставинами справи, у 2003 році заявник був засуджений до довічного позбавлення волі у 2003 році за подвійне вбивство. Під час ув'язнення заявник неодноразово намагався добитись скорочення свого покарання, при чому це відбувалось як до рішення ЄСПЛ *Petukhov v. Ukraine (No.2)*, так і після. Зрештою, після набрання чинності Законом № 2690-IX, комісія виправної колонії з розгляду ступеня виправлення засудженого встановила, що заявник не відповідає критеріям для подання заяви про заміну його довічного ув'язнення на фіксований термін позбавлення волі⁴⁴.

Доводи заявника. На думку заявника, Україна порушила ст. 3 Конвенції, не забезпечивши йому реалістичної перспективи звільнення від довічного ув'язнення в жоден із зазначених періодів:

- з 2 жовтня 2003 року по 09 листопада 2022 року – з моменту засудження заявника до набрання чинності Законом № 2690-IX;
- з 09 листопада 2022 року по 03 березня 2023 року – з моменту набрання чинності Законом № 2690-IX до моменту, коли, на думку заявника, механізм звільнення від довічного позбавлення волі став повністю функціональним (набрання чинності Наказом Міністерства юстиції України

⁴² *Matiošaitis and Others v. Lithuania*, Applications nos. 22662/13, 51059/13, 58823/13, 59692/13, 59700/13, 60115/13, 69425/13 and 72824/13, judgment of 23 May 2017. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-173623>, § 181.

⁴³ *Vinter and Others v. the United Kingdom*, § 87.

⁴⁴ *Medvid v Ukraine*, § 2–8.

«Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства юстиції України» № 631/5 від 16.02.2023 року (далі – Наказ № 631/5);

- з 03 березня 2023 року і надалі⁴⁵.

Твердження заявника щодо порушення ст. 3 ЄКПЛ в перші два періоди цілком зрозумілі. Так, аж до того моменту, коли законодавчі до КК України, набули чинності (09 листопада 2022 року), довічне ув'язнення в Україні не підлягало скороченню. Більше того, в перехідний період, коли підзаконні нормативно-правові акти приводились у відповідність із законодавчими новелами (09 листопада 2022 року – 03 березня 2023 року), механізм перегляду цього покарання був не до кінця виробленим та передбачуваним для довічно засуджених. Відтак, пропонуємо зосередитись на ключових аргументах заявника щодо невідповідності перегляду довічного ув'язнення стандартам ст. 3 Конвенції. Для зручності вони згруповані відповідно до раніше виділених умов, яким має відповідати процедура перегляду довічного ув'язнення.

1) передбачуваність – заявник вказував на пряму суперечність двоетапного механізму звільнення від довічного ув'язнення рекомендаціям КСУ⁴⁶. Крім того, на думку заявника, методологія оцінки ступеня виправлення засудженого, що передбачає різні висновки при однакових показниках балів, які той набрав – незрозуміла і заплутана⁴⁷;

2) прозорість – заявник вважав, що процес оцінки ступеня виправлення засудженого, проведений тюремною адміністрацією, був абсолютно свавільним, оскільки остання зобов'язана обґрунтовувати свою оцінку, а зацікавлена особа не була залучена до нього і не мала можливості його прокоментувати⁴⁸;

3) ефективність – заявник стверджував, що мінімальний строк відбуття покарання для остаточного звільнення довічно засудженого 26 років і 3 місяці

⁴⁵ *Medvid v Ukraine*, § 31.

⁴⁶ Там само, § 33.

⁴⁷ Там само, § 34.

⁴⁸ Там само, § 36.

є надмірним, як і сам двоетапний механізм звільнення та значний часовий розрив між його етапами⁴⁹. Більше того, в ситуації заявника, який на момент розгляду справи відбув майже 22 роки покарання, цей мінімальний строк становить 33 роки. Враховуючи низьку тривалість життя засуджених осіб через погані умови утримання, суворий режим та відсутність медичної допомоги, перспективи звільнення для довічно засуджених – низькі⁵⁰. Тюремна адміністрація також не забезпечує умов, які могли б допомогти ув'язненим продемонструвати хорошу поведінку та позитивне ставлення до праці, що є критеріями, які беруться до уваги при оцінці виправлення ув'язнених⁵¹.

Доводи Уряду. На думку Уряду, механізм звільнення від довічного ув'язнення в Україні повністю запрацював з 19 січня 2023 року, коли було прийнято Наказ № 294/5, що встановлював правила та критерії визначення досягнутого в ході відбування покарання прогресу. Після цієї дати заявник більше не міг скаржитися на те, що його довічне покарання не може бути переглянute⁵². Уряд також зазначив, що Україна дотрималась належних умов перегляду цього покарання і забезпечила в ході реформи довічного ув'язнення:

1) передбачуваність – Уряд підкреслив, що українське законодавство чітко встановлює процедуру заміни довічного позбавлення волі строковим з відносно низьким порогом строку відбування покарання для того, щоб ув'язнений міг подати клопотання про заміну довічного ув'язнення на певний строк позбавлення волі⁵³;

2) прозорість – на думку Уряду, відсутність позитивного результату з боку адміністрації в'язниці про можливість заміни покарання заявника не обов'язково свідчить про те, що стандарти Конвенції були недодержані. Попри

⁴⁹ *Medvid v Ukraine*, §§ 32, 35.

⁵⁰ Там само, § 33.

⁵¹ Там само, § 37.

⁵² Там само, § 44.

⁵³ Там само, § 41.

негативний висновок тюремної адміністрації, заявник мав можливість подати до суду для заяву оцінки матеріалів, зібраних і наданих комісією, і звернутися безпосередньо до цього суду з клопотанням про заміну йому довічного ув'язнення, однак цього не зробив⁵⁴;

3) ефективність – посилаючись на попередню практику Суду у справі *Bodein v. France*, Уряд вказував на те, що мінімальний строк для звільнення від довічного ув'язнення у 26 років є прийнятним з точки зору стандартів Конвенції⁵⁵. Уряд також стверджував, що кілька довічно засуджених осіб в Україні вже скористалися новим механізмом звільнення від довічного ув'язнення і їхні покарання були замінені на певні строки позбавлення волі, відтак звільнення може вважатись реалістичним⁵⁶.

Оцінка та рішення Суду. Зваживши аргументи сторін щодо відповідності нової моделі довічного ув'язнення ст. 3 Конвенції, Суд погодився з доводами заявника, що механізм звільнення від цього покарання повністю запрацював в Україні лише з 3 березня 2023 року, коли Наказ № 631/5 набув чинності⁵⁷. Відтак:

- **з 2 жовтня 2022 року (остаточний вирок щодо засудженого) до 3 березня (повне запровадження механізму звільнення від довічного ув'язнення)** – заявник опинився в ситуації невизначеності та відсутності будь-яких чітких і реалістичних перспектив скорочення його покарання. Фактично, правове становище заявника в цьому періоді було аналогічним до становища заявника у справі *Petukhov v. Ukraine (No.2)*. Отже, в даному випадку мало місце порушення статті 3 Конвенції;

- **з 3 березня 2023 року (повне запровадження механізму звільнення від довічного ув'язнення) і дотепер** – потрібно окремо оцінити,

⁵⁴ *Medvid v Ukraine*, § 43.

⁵⁵ Там само, § 41.

⁵⁶ Там само.

⁵⁷ Авторка статті в попередніх публікаціях вважала, що це відбулось 09 листопада 2022 року – з набуттям чинності Законом № 2690-IX (див.: Карачевська Г. Р. Реалізація «права на надію» для довічно засуджених в Україні: аналіз судової практики).

чи призвела реформа довічного ув'язнення в Україні до того, що *de jure i de facto* це покарання стало більш м'яким відповідно до вимог статті 3 Конвенції. Цю оцінку також пропонуємо проаналізувати із позицій тих умов, яким має відповідати механізм перегляду покарання:

1) передбачуваність – Суд не погодився із твердженнями заявника про невідповідність двоступеневого механізму звільнення стандартами ст. 3 ЄКПЛ. ЄСПЛ вже розглядав так звані «непрямі» способи скорочення довічного ув'язнення, наприклад у справі *Dardanskis and Others v. Lithuania*, і визнав їх сумісними із вимогами Конвенції⁵⁸. Українські законодавчі новели щодо довічного ув'язнення дають ув'язненому надію на те, що у випадку його належної поведінки та ознак ресоціалізації, його початкове довічне ув'язнення буде замінено на фіксований строк ув'язнення тривалістю 30 років. Крім того, якщо ув'язнений залишиться на шляху виправлення, він може розраховувати на звільнення після відбуття 26 років і 3 місяців свого покарання. На думку Суду, така система надає довічно ув'язненому достатньо визначену процедуру з чіткими часовими рамками і свідчить про спробу досягти належного балансу між інтересами засуджених і суспільства, до якого ті прагнуть повернутися⁵⁹. Крім того, Суд визнав логічною систему, за якою оцінка ув'язненого для заміни його покарання та умовно-дострокового звільнення відбувається за схожими критеріями, оскільки це забезпечує послідовний підхід до визначення прогресу в реабілітації. Виправданим є і те, що адміністрація в'язниці оцінює лише можливість заміни довічного ув'язнення на певний строк, а не вирішує питання про негайне звільнення засудженого⁶⁰. Відтак, Суд визнав механізм перегляду довічного ув'язнення в Україні чітким, послідовним та передбачуваним;

2) прозорість – Суд спростував доводи заявника щодо свавільного перегляду його довічного ув'язнення. Так, остаточне рішення в усіх оцінках

⁵⁸ *Medvid v Ukraine*, § 53.

⁵⁹ Там само, § 54.

⁶⁰ Там само, § 55.

придатності довічно ув'язнених до скорочення їх покарання приймається судом, що може переглядати висновки установ виконання покарань та оцінювати матеріали тюремної справи ув'язненого. Рішення про скорочення покарання приймається 3 суддями за участю ув'язненого та його адвоката⁶¹. Такий процес є прозорим в розумінні ст. 3 Конвенції.

3) ефективність – Суд звернув увагу на те, що деяким довічно ув'язненим вдалося домогтися заміни довічного ув'язнення на строкове ув'язнення, тобто реальні випадки звільнення⁶². Крім того, Суд позитивно оцінив необхідність для довічно ув'язнених проходити постійну реабілітацію, навіть після заміни їх покарання строковим позбавленням волі⁶³, що значно збільшує шанси отримати високу оцінку у визначенні ступеня виправлення. Відтак, запропонований Україною механізм скорочення довічного ув'язнення не лише передбачений законом, але й дієвий на практиці.

Підсумовуючи, ЄСПЛ визнав, що після 3 березня 2023 року запроваджений в Україні механізм звільнення від довічного позбавлення волі надав заявнику реальну можливість переглянути його покарання у чіткі строки та за чітких умов. Отже, після цієї дати порушення статті 3 Конвенції не було⁶⁴.

На нашу думку, рішення Суду у справі *Medvid v Ukraine* помірковане і дещо компромісне. Правові позиції ЄСПЛ у цій справі є за що похвалити:

- здобутком Суду є виокремлення перехідного періоду до остаточного запуску реформи довічного ув'язнення, впродовж якого утворилася «правова лакуна» і довічно засудженим все ще не забезпечувалася перспектива звільнення. Такі випадки, на жаль, є типовими для України – згадаймо хоча б період між скасуванням смертної кари та запровадженням довічного ув'язнення в Україні;

⁶¹ *Medvid v Ukraine*, § 56.

⁶² Там само, § 58.

⁶³ Там само, § 57.

⁶⁴ Там само, § 61.

- ми позитивно оцінюємо і те, що Суд зважив на доктрину свободи розсуду держав, за якою країни мають право самостійно визначати і реалізовувати кримінально-правову політику, в тому числі щодо скорочення довічного позбавлення волі. Дійсно, якщо обраний державою спосіб цього скорочення відмінний від практики інших держав, це не завжди тягне за собою невідповідність Конвенції. Особливо, якщо на практиці є реальні випадки такого скорочення (як в Україні).

- в аргументах Суду простежується і прагнення зрозуміти не тільки те, чи забезпечила Україна довічно засуджених правом на звільнення, але й віднайти здоровий баланс між інтересами потерпілих та суспільства в ході цього процесу.

Однак ЄСПЛ не дав чіткої відповіді на деякі твердження заявника:

- Суд не звернув окремої уваги на довічно засуджених, які вже відбувають своє покарання понад 15 років. Доволі дивно, адже сам заявник належить до такої категорії довічно засуджених і наголошував на тому, що йому для остаточного звільнення доведеться відбутися мінімум 33 роки позбавлення волі, а не встановлені законом 26 років і 3 місяці;

- низька тривалість життя довічно засуджених, неналежні умови їх утримання та відсутність якісної медичної допомоги ЄСПЛ теж належно не проаналізовані. Такі показники прямо впливають на можливість довічно ув'язнених досягнути прогресу під час відбування покарання і просто дожити до остаточного звільнення, а тому мали б підлягати ретельнішій оцінці.

Чи змінив би детальний розгляд та зважування цих аргументів заявника підсумкове рішення ЄСПЛ про відповідність проведеної реформи довічного ув'язнення Конвенції? Навряд. Не можна не погодитися з тим, що з 3 березня 2023 року довічне позбавлення волі в Україні *de facto* підлягає скороченню. Втім, загострена увага до суду диференційованого і справедливого підходу у визначенні остаточного покарання для звільнення довічно засуджених та

сумісних з метою реабілітації умов відбування цього покарання слугувала б додатковим аргументом для вдосконалення реформи довічного ув'язнення.

5. Вплив рішення ЄСПЛ у справі *Medvid v Ukraine*

Видається, що позиція ЄСПЛ у справі *Medvid v Ukraine* поставила крапку в дискусії про те, чи реформована Україною модель довічного позбавлення волі відповідає стандартам ст. 3 Конвенції та гарантує довічно засудженим «право на надію». Суд однозначно та ствердно відповів на це запитання.

Правова позиція ЄСПЛ у цій справі фактично підтверджує правильність обраного Україною підходу до оцінювання прогресу реабілітації довічно ув'язнених та можливості заміни їх покарання. Тому презюмуємо, що найближчим часом очікувати на внесення до цього механізму деяких доцільних змін (в тому числі перехідних положень для тих довічно ув'язнених, які вже відбули 15 років позбавлення волі), як наполягали правозахисні організації, не доведеться. Натомість очікуємо і сподіваємось на формування сталої та послідовної правозастосовної практики у цій сфері і все ж нагадаємо, що перший реальний випадок остаточного звільнення від довічного ув'язнення за реформованою процедурою в Україні матиме місце не раніше 2034 року⁶⁵.

Висновок: Проведена в Україні реформа довічного позбавлення волі є значним кроком до забезпечення «права на надію» для довічно засуджених. Запроваджений двоетапний механізм звільнення від цього покарання має низку позитивних аспектів: чіткі часові рамки для заміни покарання, об'єктивні критерії оцінки ступеня виправлення засудженого, судовий контроль цього процесу, можливість подальшої реабілітації. Про дієвість механізму свідчать і реальні випадки заміни довічного ув'язнення. Водночас реформа викликала критику з боку науковців та правозахисників через

⁶⁵ Вперше довічне ув'язнення було замінене на позбавлення волі строком 15 років у 2023 році. Відтак, засуджений, якому це покарання було замінене, підлягатиме умовно-достроковому звільненню не раніше, ніж через 11 років і 3 місяці, тобто не раніше 2034 року. Див: Ухвала Роменського міськрайонного Сумської області суду від 02.032023 року у справі № 585/3345/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109355001>.

надмірну суворість правил перегляду покарання, відсутність перехідних положень для тих, хто вже відбув понад 15 років ув'язнення, покладення обов'язку підготовки плану реінтеграції на самих засуджених. Умови тримання довічно засуджених, що впливають на можливість досягти прогресу під час відбування покарання, теж критикуються.

У контексті цих дискусій особливого значення набуло рішення ЄСПЛ у справі *Medvid v Ukraine*, яке поставило крапку в оцінці відповідності нової моделі довічного ув'язнення стандартам ст. 3 Конвенції. Суд визнав, що після повного запровадження механізму звільнення це покарання стало скорочуваним, а система перегляду цього покарання передбачуваною, прозорою та ефективною. Однак, ЄСПЛ виявив порушення ст. 3 ЄКПЛ в перехідний період між основними законодавчими змінами та повним запуском реформи.

Актуальною залишається потреба диференційованого підходу до тих довічно засуджених, які вже відбули понад 15 років покарання та дослідження впливу умов їх тримання можливість досягти прогресу під час відбування покарання. Особливої уваги заслуговує проблема відшкодування шкоди потерпілим та їх залучення до процедури перегляду довічного позбавлення волі. Ці питання потребують подальшого наукового осмислення та можуть стати підґрунтям для вдосконалення реформованого механізму звільнення від довічного ув'язнення.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини: Закон України № 2690-IX від 18 жовтня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2690-20#Text>.

2. Карачевська Г. Р. Реалізація «права на надію» для довічно засуджених в Україні: аналіз судової практики. *Вісник асоціації кримінального права України*. 2024. № 21 (1). С. 71–98. URL: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2024.21.299193>.

3. Пономаренко Є. О., Байда А. О. Довічне позбавлення волі як найвища міра кримінальної відповідальності в розрізі позиції ЄСПЛ. *Наукові перспективи (специвипуск. Серія «Право»*. 2024. № 47 (5). С. 1349–1356. URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11\(41\)](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11(41)).
4. *Medvid v Ukraine*, Application no. 7453/23, judgment of 10 October 2024. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-236205>.
5. Степаненко А. С. Право на перегляд вироку: довічне позбавлення волі у практиці Європейського суду з прав людини. *Правове життя сучасної України: у 2 т.: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 трав. 2019 р.)* / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса : ВД «Гельветика», 2019. Т. 2. С. 333–336.
6. Євдокімова О. В. Умовно-дострокове звільнення від відбування довічного позбавлення волі у праві зарубіжних країн. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 10. С. 146–151.
7. Баулін Ю. В. Довічне позбавлення волі: проблема умовно-дострокового звільнення в Україні / Ю. В. Баулін, К. А. Алексанян. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія : Юридичні науки. 2020. № 4(2). С. 9–17. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjiu_2020_4\(2\)_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjiu_2020_4(2)_3).
8. Горпинюк О. П. Довічне позбавлення волі як «irreducible life sentence» за кримінальним законодавством України. *Молодий вчений*. 2020. № 1 (77). С. 207–211.
9. Шульженко Н. В., Матвієнко В. В. Співвідношення довічного ув'язнення за Кримінальним кодексом України та право на надію у практиці Європейського суду з прав людини. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 496–498. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-4/123>.
10. Парасюк Н. М. Новий етап гуманізації кримінально-правового впливу щодо застосування покарання у виді довічного позбавлення волі: проблема відповідності. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 6. С. 287–292. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/273860/269171>.
11. Тімофєєва Л. Ю. «Право на надію» засудженого до довічного позбавлення волі VS право на безпеку суспільства та потерпілої особи. *Вісник асоціації кримінального права України*. 2023. № 20 (2). С. 87–109. URL: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2023.20.292398>.
12. *Vinter and Others v. the United Kingdom*, Applications Nos. 66069/09 and 130/10 and 3896/10, Grand Chamber Judgement of 9 July 2013. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122664>.
13. *Petukhov v. Ukraine (No. 2)*, Application no. 41216/13, judgment of 12 March 2019. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-191703>.
14. *Starishko v. Ukraine*, Application no. 61839/12, judgment of 15 October 2020. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-204995>.
15. *Krupko and Others v. Ukraine*, Application no. 53152/16 and 8 others, judgment of 22 July 2021. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-211110>.

16. *Kupinsky v. Ukraine*, Application no. 5084/18, judgment of 10 November 2022. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-220960>.

17. Рішення Конституційного Суду України у справі № 6-р(II)/2021 за конституційними скаргами Крупка Дмитра Володимировича щодо відповідності Конституції України частини першої статті 81, частини першої статті 82 Кримінального кодексу України, Костіна Володимира Володимировича, Мельниченка Олександра Степановича щодо відповідності Конституції України частини першої статті 82 Кримінального кодексу України та у справі за конституційною скаргою Гогіна Віктора Івановича щодо відповідності Конституції України частини першої статті 81 Кримінального кодексу України (справа про перегляд вироку особі, караній на довічне позбавлення волі) від 16 вересня 2021 року.

18. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини: *Закон України № 2689-ІХ* від 18 жовтня 2022 року.

19. Про визначення ступеня виправлення засудженого: Наказ Міністерства юстиції України № 294/5 від 19 січня 2023 року.

20. Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства юстиції України: Наказ Міністерства юстиції України № 631/5 від 16 лютого 2023 року.

21. Крикливець Д. Є. Деякі питання заміни покарання у виді довічного позбавлення волі більш м'яким. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Право*. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2023. Т. 2. Вип. 75. С. 100–104.

22. Щотижневий аналіз 02–08 листопада 2022 року. *Центр політико-правових реформ*. URL: <https://pravo.org.ua/analytical-materials/shhotyzhnevyyj-analiz-02-08-lystopada-2022-roky> (дата звернення: 29.10.2024).

23. Комаровський М. Д., Трунов М. В. Інститут заміни довічного позбавлення волі: європейський та національний досвід. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 400–404. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-3/92>.

24. Communication from NGOs (European Prison Litigation Network; Kharkiv Human Rights Protection Group; Ukrainian Helsinki Human Rights Union; NGO Protection for Prisoners of Ukraine) in the case of *Petukhov v. Ukraine* (no. 2) (Application No. 41216/13) of 02 February 2023. URL: [https://hudoc.exec.coe.int/?i=DH-DD\(2023\)177E](https://hudoc.exec.coe.int/?i=DH-DD(2023)177E).

25. Ухвала Вінницького апеляційного суду від 22 березня 2023 року у справі № 127/29069/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109799613>.

26. Ухвала Першого Сенату Конституційного Суду України у справі № 1-уп(І)/2024 про закриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Лужинського Анатолія Олександровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 3 частини третьої статті 81 Кримінального кодексу України 17 січня 2024 року.

27. (Не)скоротність довічного позбавлення волі: як Україна виконує рішення ЄСПЛ у справі «Петухов проти України No 2». *Supreme Observer*. URL: <https://so.supreme.court.gov.ua/news/251/neskorotnist-dovichnoho-pozbavlennia-voli-iak-ukraina-vykonuie-rishennia-yespl-u-spravi-«petukhov-proty-ukrainy-№-2> (дата звернення: 29.10.2024).

28. H46-33 *Petukhov (No. 2) group v. Ukraine* (Application No. 41216/13), Decision CM/Del/Dec(2023)1459/H46-33 of 9 March 2023. URL: [https://hudoc.exec.coe.int/?i=CM/Del/Dec\(2023\)1459/H46-33E](https://hudoc.exec.coe.int/?i=CM/Del/Dec(2023)1459/H46-33E).

29. Updated Action Plan «On measures taken for implementation of the Court's judgments in the group of cases «*Petukhov v. Ukraine (No.2)*», Communication from Ukraine concerning the group of cases of *Petukhov v. Ukraine (no. 2)* (Application No. 41216/13) DH-DD(2024)1003 of 2 September 2024. URL: [https://hudoc.exec.coe.int/?i=DH-DD\(2024\)1003E](https://hudoc.exec.coe.int/?i=DH-DD(2024)1003E).

30. CoE: life sentence review mechanism in Ukraine to be improved. *European Prison Litigation Network*. URL: <https://www.prisonlitigation.org/articles/life-sentence-ukraine-petukhov2/> (date of access: 12.11.2024).

31. Communication from an NGO (Centre de la protection internationale in the cases of *Petukhov (no. 2) group, Borisenko and Others, Dembo and Others and Lopata and Others v. Ukraine* (Applications No. 41216/13, 19102/20, 2778/18, 84210/17) of 10 October 2023. URL: [https://hudoc.exec.coe.int/?i=DH-DD\(2023\)1267E](https://hudoc.exec.coe.int/?i=DH-DD(2023)1267E).

32. *Matiošaitis and Others v. Lithuania*, Applications nos. 22662/13, 51059/13, 58823/13, 59692/13, 59700/13, 60115/13, 69425/13 and 72824/13, judgment of 23 May 2017. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-173623>.

33. Ухвала Роменського міськрайонного Сумської області суду від 02.03.2023 року у справі № 585/3345/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109355001>.

REFERENCES

1. Pro vnesennia zmin do Kodeksu Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia, Kryminalnoho kodeksu Ukrainy ta Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy shchodo vykonannia rishen Yevropeiskoho sudu z prav liudyny: Zakon Ukrainy № 2690-IX vid 18 zhovtnia 2022 roku. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2690-20#Text>.

2. Karachevska, H.R. (2024). Realizatsiia «prava na nadiiu» dlia dovizhno zasudzhennykh v Ukraini: analiz sudovoi praktyky. *Visnyk asotsiatsii kryminalnoho prava Ukrainy*, 21 (1), 71–98. URL: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2024.21.299193> [in Ukrainian].

3. Ponomarenko, Ye.O., Baida, A.O. (2024). Dovichne pozbavlennia voli yak naivyscha mira kryminalnoi vidpovidalnosti v rozrizi pozytsii YeSPL. *Naukovi perspektyvy (spetsvyпуск)*. *Seriia «Pravo»*, 47 (5), 1349-1356. URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11\(41\)](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11(41)) [in Ukrainian].

4. *Medvid v Ukraine*, Application no. 7453/23, judgment of 10 October 2024. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-236205>.
5. Stepanenko, A.S. (2019). Pravo na perehliad vyroku: dovichne pozbavlennia voli u praktytsi Yevropeiskoho sudu z prav liudyny. *Pravove zhyttia suchasnoi Ukrainy: mater. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Odesa, 17 trav. 2019) / H. O. Ulianova (Ed.)*. Vols. 1–2. Odesa : VD «Helvetyka». Vol. 2, 333–336 [in Ukrainian].
6. Yevdokimova, O.V. (2019). Umovno-dostrokove zvilnennia vid vidbuvannia dovichnoho pozbavlennia voli u pravi zarubizhnykh krain. *Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo*, 10, 146–151 [in Ukrainian].
7. Baulin, Yu.V., Aleksanian, K.A. (2020). Dovichne pozbavlennia voli: problema umovno-dostrokovoho zvilnennia v Ukraini. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Internauka». Serii: Yurydychni nauky*, 4 (2), 9–17. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjiu_2020_4\(2\)_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjiu_2020_4(2)_3) [in Ukrainian].
8. Horpyniuk, O.P. (2020). Dovichne pozbavlennia voli yak «irreducible life sentence» za kryminalnym zakonodavstvom Ukrainy. *Molodyi vchenyi*, 1 (77), 207–211 [in Ukrainian].
9. Shulzhenko, N.V., Matviienko, V.V. (2021). Spivvidnoshennia dovichnoho uviaznennia za Kryminalnym kodeksom Ukrainy ta pravo na nadiiu u praktytsi Yevropeiskoho sudu z prav liudyny. *Yurydychni naukovyi elektronnyi zhurnal*, 4, 496–498. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-4/123> [in Ukrainian].
10. Parasiuk, N.M. (2022). Novyi etap humanizatsii kryminalno-pravovoho vplyvu shchodo zastosuvannia pokarannia u vydi dovichnoho pozbavlennia voli: problema vidpovidnosti. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*, 6, 287–292. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/273860/269171> [in Ukrainian].
11. Timofeieva, L.Yu. (2023). Pravo na nadiiu» zassudzhеноho do dovichnoho pozbavlennia voli VS pravo na bezpeku suspilstva ta poterpiloі osoby. *Visnyk asotsiatsii kryminalnoho prava Ukrainy*, 20 (2), 87–109. URL: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2023.20.292398>.
12. *Vinter and Others v. the United Kingdom*, Applications Nos. 66069/09 and 130/10 and 3896/10, Grand Chamber Judgement of 9 July 2013. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122664>.
13. *Petukhov v. Ukraine (No. 2)*, Application no. 41216/13, judgment of 12 March 2019. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-191703>.
14. *Starishko v. Ukraine*, Application no. 61839/12, judgment of 15 October 2020. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-204995>.
15. *Krupko and Others v. Ukraine*, Application no. 53152/16 and 8 others, judgment of 22 July 2021. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-211110>.
16. *Kupinskyy v. Ukraine*, Application no. 5084/18, judgment of 10 November 2022. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-220960>.
17. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi № 6-r(II)/2021 za konstytutsiinymy skarhamy Krupka Dmytra Volodymyrovycha shchodo

vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy chastyny pershoi statti 81, chastyny pershoi statti 82 Kryminalnogo kodeksu Ukrainy, Kostina Volodymyra Volodymyrovycha, Melnychenka Oleksandra Stepanovycha shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy chastyny pershoi statti 82 Kryminalnogo kodeksu Ukrainy ta u spravi za konstytutsiinou skarhoiu Hohina Viktora Ivanovycha shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy chastyny pershoi statti 81 Kryminalnogo kodeksu Ukrainy (sprava pro perehliad vyroku osobi, karanii na dovichne pozbavlennia voli) vid 16 veresnia 2021 roku.

18. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vykonannia rishen Yevropeiskoho sudu z prav liudyny: Zakon Ukrainy № 2689-IX vid 18 zhovtnia 2022 roku.

19. Pro vyznachennia stupenia vypravlennia zassudzhenoho: Nakaz Ministerstva yustyttsii Ukrainy № 294/5 vid 19 sichnia 2023 roku.

20. Pro zatverdzhennia Zmin do deiakykh normatyvno-pravovykh aktiv Ministerstva yustyttsii Ukrainy: Nakaz Ministerstva yustyttsii Ukrainy № 631/5 vid 16 liutoho 2023 roku.

21. Kryklyvets, D.Ye. (2023). Deiaki pytannia zaminy pokarannia u vydi dovichnogo pozbavlennia voli bilsh miakym. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Pravo*. Uzhhorod: Vydavnychiy dim «Helvetyka». Vol. 2. Vyp. 75, 100–104 [in Ukrainian].

22. Shchotyzhnevyyi analiz 02–08 lystopada 2022 roku. *Tsentr polityko-pravovykh reform*. URL: <https://pravo.org.ua/analytical-materials/shchotyzhnevyyi-analiz-02-08-lystopada-2022-roky> (data zvernennia: 29.10.2024).

23. Komarovskiy, M.D., Trunov, M.V. (2023). Instytut zaminy dovichnogo pozbavlennia voli: yevropeyskyi ta natsionalnyi dosvid. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 3, 400–404. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-3/92>[in Ukrainian].

24. Communication from NGOs (European Prison Litigation Network; Kharkiv Human Rights Protection Group; Ukrainian Helsinki Human Rights Union; NGO Protection for Prisoners of Ukraine) in the case of Petukhov v. Ukraine (no. 2) (Application No. 41216/13) of 02 February 2023. URL: [https://hudoc.exec.coe.int/?i=DH-DD\(2023\)177E](https://hudoc.exec.coe.int/?i=DH-DD(2023)177E).

25. Ukhvala Vinnytskoho apeliatsiinoho sudu vid 22 bereznia 2023 roku u spravi № 127/29069/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109799613>.

26. Ukhvala Pershoho Senatu Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi № 1-up(I)/2024 pro zakryttia konstytutsiinoho provadzhennia u spravi za konstytutsiinou skarhoiu Luzhynetskoho Anatoliia Oleksandrovycha shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) punktu 3 chastyny tretoi statti 81 Kryminalnogo kodeksu Ukrainy 17 sichnia 2024 roku.

27. (Ne)skorotnist dovichnogo pozbavlennia voli: yak Ukraina vykonuie rishennia YeSPL u spravi «Petukhov proty Ukrainy No 2». *Supreme Observer*. URL: <https://so.supreme.court.gov.ua/news/251/n eskorotnist-dovichnoho->

[pozbavlennia-voli-ukraina-vykonuie-rishennia-yespl-u-spravi-«petukhov-proty-ukrainy-№-2](#) (data zvernennia: 29.10.2024).

28. H46-33 *Petukhov (No. 2) group v. Ukraine* (Application No. 41216/13), Decision CM/Del/Dec(2023)1459/H46-33 of 9 March 2023. URL: [https://hudoc.exec.coe.int/?i=CM/Del/Dec\(2023\)1459/H46-33E](https://hudoc.exec.coe.int/?i=CM/Del/Dec(2023)1459/H46-33E).

29. Updated Action Plan «On measures taken for implementation of the Court's judgments in the group of cases «*Petukhov v. Ukraine (No.2)*», Communication from Ukraine concerning the group of cases of *Petukhov v. Ukraine (no. 2)* (Application No. 41216/13) DH-DD(2024)1003 of 2 September 2024. URL: [https://hudoc.exec.coe.int/?i=DH-DD\(2024\)1003E](https://hudoc.exec.coe.int/?i=DH-DD(2024)1003E).

30. CoE: life sentence review mechanism in Ukraine to be improved. *European Prison Litigation Network*. URL: <https://www.prisonlitigation.org/articles/life-sentence-ukraine-petukhov2/> (date of access: 12.11.2024).

31. Communication from an NGO (Centre de la protection internationale in the cases of *Petukhov (no. 2) group, Borisenko and Others, Dembo and Others and Lopata and Others v. Ukraine* (Applications No. 41216/13, 19102/20, 2778/18, 84210/17) of 10 October 2023. URL: [https://hudoc.exec.coe.int/?i=DH-DD\(2023\)1267E](https://hudoc.exec.coe.int/?i=DH-DD(2023)1267E).

32. *Matiošaitis and Others v. Lithuania*, Applications nos. 22662/13, 51059/13, 58823/13, 59692/13, 59700/13, 60115/13, 69425/13 and 72824/13, judgment of 23 May 2017. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-173623>.

33. Ukhvala Romenskoho miskraionnoho Sumskoi oblasti sudu vid 02.03.2023 roku u spravi № 585/3345/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109355001>.

Karachevska H. R. ECtHR judgment in Medvid v. Ukraine in the context of life imprisonment reform

The article analyzes the judgment of the European Court of Human Rights in the case of Medvid v. Ukraine. In this judgment, the ECtHR assessed the mechanism for reviewing life imprisonment introduced in Ukraine.

The author examines the reform of life imprisonment in Ukraine, the mechanism for commutation of life imprisonment and parole of this sentence both introduced in 2022, as well as an assessment of the reform by scholars, human rights organizations, and international institutions.

The author highlights the ECHR case law establishing the conditions for reviewing life sentences: transparency, predictability, and efficiency.

The author analyzes the arguments of the applicant and the Government in the case of Medvid v. Ukraine regarding the compliance of Ukrainian legislation with these conditions and Article 3 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. It is stated that the ECtHR has recognized the new mechanism for reviewing life imprisonment as providing a realistic possibility of release. The author highlights the key arguments of the Court in favour of this

decision: clear time limits for reducing the sentence, objective assessment criteria, judicial review of decisions made by the prison administration, and the possibility of further rehabilitation. At the same time, the author notes the problem of a long period of uncertainty before the final implementation of the mechanism, which constitutes a violation of Article 3 of the ECHR.

The author also notes the impact of this decision on further legal regulation and law enforcement practice in terms of life imprisonment review.

Key words: *European Court of Human Rights, life imprisonment, mechanism for review of life imprisonment, realistic prospect of release, rehabilitation.*